
SINTI SKOZI ČAS

Gostujoča fotografska razstava

Tita Porenta

389

Izkaznica razstave

Ime: Sinti skozi čas

Vrsta: občasna fotografska razstava

Gradivo za razstavo: fotografije članov Društva Sintov Gorenjske

Lokacija: Muzeji radovljiške občine – Mestni muzej Radovljica, Razstavni hodnik Radovljiške graščine

Slovenski etnografski muzej, Upravna zgradba, gostovanje v okviru 5. festivala romske kulture *Romano Čhon*

Čas: MRO - MMR: 18. maj–4. oktober 2012

SEM: 4.–26. april 2013

Kustosa: MRO - MMR: Tita Porenta na pobudo Borisa Horna in Rudija Segra iz Društva Sintov Gorenjske

SEM: Ralf Čeplak Mencin

Tehnična služba: MRO - MMR: Nuša Leskošek, Dragica Šuštar

SEM: Ani Mesarič, Silvester Lipovšek, Miha Zupan

Komuniciranje: MRO - MMR: Tita Porenta

SEM: Maja Kostrič, Nina Zdravič Polič

Publikacije: zgibanka (tudi v digitalni obliki)

Število obiskovalcev: MRO - MMR: 300

SEM: 348

V Mestnem muzeju Radovljica, ki deluje v sklopu Muzejev radovljiške občine, smo leta 2012 na pobudo Zveze društev slovenskih Sintov, ki sta jih zastopala predsednik Boris Horn in Rudi Seger, pripravili fotografsko razstavo

Sinti skozi čas. Za javnost smo jo prvič odprli 18. maja, ob mednarodnem dnevu muzejev, in na ta način opozorili na velik pomen zavedanja javnosti o vitalni vlogi muzejev oz. pomenu kulturne dediščine za celotno družbo. Skupne teme in slogani mednarodnega dneva muzejev se sicer vsako leto menjajo, vse pa se nanašajo predvsem na "... aktivno sodelovanje muzejev z vso družbo, na skrb za ohranjanje najrazličnejših identitet, na razumevanje kulturne in naravne raznolikosti ter vplivanje na ljudi in svet, da bi bil ta bolj harmoničen in mirnejši. Zato muzeji vedno znova podpirajo in odpirajo debate o kulturni raznolikosti in potrebah sodobne družbe po razumevanju drugačnih ljudi in kultur. Odgovore in rešitve iščejo z raziskovanjem družbenih vprašanj, ozaveščanjem, učenjem mladih generacij, predstavljanjem drugih etničnih skupin in v povezovanju z lokalnimi skupnostmi" (iz ICOM-ovega besedila ob temi, ki je bila predlagana za obeleževanje mednarodnega dneva muzejev 2009). Ena izmed takih aktivnosti Mestnega muzeja Radovljica je bila tudi fotografska razstava *Sinti skozi čas*.

V Mestnem muzeju Radovljica smo se z gorenjskimi Sinti do sedaj srečali že večkrat. Najbolj je bilo slovesno septembra leta 2008, ko so v Radovljici ustanovili Društvo Sintov Gorenjske. Ob tej priložnosti so v spominskem parku ob Begunjski graščini slovesno odkrili spominsko obeležje Sintom, žrtvam nacističnega genocida. Tega leta je dr. Pavla Štrukelj, naša najbolj znana raziskovalka Romov in sorodnih etničnih skupin na Slovenskem, v *Vigenjcu*, glasilu Kovaškega muzeja v Kropi, objavila članek o genezi gorenjskih Sintov. Poleg dr. Štrukljeve, ki je Sinte najbolj intenzivno proučevala v šestdesetih letih 20. stoletja in širša spoznanja objavila v knjigah *Romi na Slovenskem* (1980) in *Zgodovina in kultura Romov v Sloveniji: tisočletne podobe nemirnih nomadov* (2004), je njihov način življenja in kulturo nekaj desetletij kasneje na terenu spoznavala tudi Mojca Tercej Otorepec, konservatorska svetovalka na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije – Enote za Gorenjsko v Kranju. Najobsežnejše raziskovalno delo do sedaj pa je opravil mag. Rinaldo DiRiccardi - Muzga v monografiji *Slovenski Sinti – etnična skupnost potomcev indijskih »Praciganov«*¹. Po izsledkih teh avtorjev smo povzeli tudi razstavna besedila.

Društvo Sintov Gorenjske je konec leta 2011 dalo pobudo za pripravo razstave fotografij, ki večinoma še niso bile objavljene in jih hranijo posamezni člani društva. Izmed številnih fotografij, ki so bile posnete v različnih obdobjih, so sami izbrali posnetke in jih opremili s komentarji, tako da je razstava predstavljala izjemno zanimiv slikovni vpogled v razvoj načina življenja gorenjskih Sintov v zadnjih osemdesetih letih. Sinti so bili v naši družbi najbolj poznani kot brusači, organizatorji zabavišnih parkov in vsestranski glasbeniki. Za razstavo v Graščini so Sinti pripeljali tudi edini ohranjeni brus. Starejše generacije se še spomnijo značilnih sintskih bivanjskih vagonov. Fotografije prikazujejo tudi sintske družine iz Avstrije in Italije ter tiste, ki so se na Gorenjskem naselile v Kranjski Gori, Potokih, na Bledu, v Radovljici, Kranju in Ljubljani. Izpostavljeni so nekateri posamezniki, predvsem vojaki, ki so se skupaj z ostalimi slovenskimi partizani borili za domovino, civilisti pa so množično umirali v koncentracijskih taboriščih.

¹ Besedilo je v rokopisu.

Gorenjski Sinti se povezujejo s širšo Zvezo Sintov Slovenije, ki deluje od 21. junija 2005, in Združenjem slovenskih Sintov, ustanovljenim 8. novembra 2004.

Razstavo v Radovljici sta omogočila Urad za narodnosti Republike Slovenije in Svet Romske skupnosti Republike Slovenije.

Razstava v Mestnem muzeju Radovljica

Razstavo v Razstavnem hodniku Radovljiške graščine je sestavljalo 64 fotografij, ki smo jih po vsebini razdelili na **štiri sklope**: Portreti gorenjskih Sintov, O bivališčih in oblačenju, O nekdanjih glavnih virih preživetja ter Sinti kot vojaki in genocid med 2. svetovno vojno. Vsak vsebinski sklop je dopolnjevalo kratko spremno besedilo v slovenskem in angleškem jeziku, saj Radovljiško graščino vsako leto obišče tudi precej tujcev.

391

V prvem sklopu smo predstavili portretne fotografije Sintov in njihovih družin.

Sinti so skupina potomcev nekdanjih indijskih nomadov, ki so se naselili na evropski celini. Zaradi nomadskega načina življenja nimajo pisnih dokazov o svoji prvotni domovini, zato o tem obstajajo samo številne teorije različnih proučevalcev njihove kulture. V Evropi so najštevilčnejši Sinti, ki so se naselil v Alzaciji (nemška skupina Gaygikani), Franciji (Vasikani) in Italiji (Piemontesi). Manjše število družin te skupnosti prebiva v Sloveniji, med drugim tudi na Gorenjskem (v Kranjski Gori, na Jesenicah, na Bledu, v Radovljici, Kranju in Ljubljani). Skupina gorenjskih Sintov izhaja iz nemškega matičnega plemena, ki se je naselilo v Avstriji (Judenburg, Beljak, Celovec) in Sloveniji. Od drugih romskih skupin v Sloveniji se razlikujejo po svojem načinu življenja, spoštovanju rodovne tradicije in jeziku. Med njihovimi priimki so najznačilnejši Rajhard, Pestner, Held, Rosenfeld, Seger, Müller, Gartner, Roj, Taubman in Jungvirt.

Drugi sklop razstave se je navezoval na predstavitev bivališč in načinov oblačenja. Značilno bivališče Sintov v Nemčiji, Avstriji in na Gorenjskem je bil vagon. V vagonih so stanovali že nemški in avstrijski Sinti, ki so se preživljali kot cirkusanti, na Gorenjskem pa se jih ljudje spomnijo iz šestdesetih let 20. stoletja zunaj naselij Kranjske Gore, Gorij in Rečice pri Bledu, na Lancovem pri Radovljici, v Ljubljani in Kamni Gorici. Cena teh vagonov je bila visoka, zato je tako prebivališče pomenilo že pravo premoženje. Vagon gorenjskih Sintov je bil preprost, okrašen samo na enem ali dveh oknih in vratih, do katerih so vodile stopnice. V notranjosti so bili ležišče – slamnjača za celo družino –, štedilnik in omara.

Tak način bivanja je bil za večino gorenjskih Sintov značilen približno do sedemdesetih let 20. stoletja. V sedemdesetih letih 20. stoletja so pristojne občinske službe poskrbele, da so se Sinti iz vagonov preselili v lesene barake ali socialna stanovanja v blokovskih naseljih (Kropa, Kamna Gorica), zelo redki so si zgradili svoje hiše (Potoki pri Žirovnici, Radovljica). Radovljiško naselje Sintov leži v gozdu na Lancovem, kjer je družina Raichard na občinskem zemljišču zgradila dve hiši s skladiščem.

Sinti tudi danes raje živijo izven naselij, v stanovanjih v blokovskih naseljih pa se vedno bolj asimilirajo in urbanizirajo. Mnogo nekdanjih vagonov so kasneje preuredili v čebelnjake.

Portreti in fotografije kažejo, da se gorenjski Sinti glede oblačenja ne razlikujejo od drugega prebivalstva. Mlajše generacije so oblečene po sodobni mestni modi, starejše pa podobno kot drugi podeželani. Od neromskega prebivalstva se ločijo po svojih fizičnih antropoloških danostih.

Tretji, najobsežnejši del razstave so predstavljale fotografije, ki so prikazovale nekdanje vire preživljanja. Med najbolj prepoznavne poklice Sintov je sodilo brusništvo. Brusili so nože, škarje, britve in drugo. Poleg tega so se ukvarjali tudi s popraviljanjem dežnikov. Njihovo delo ni bilo naporno, bilo pa je povezano s potovanji po bližnjih in daljnih krajih. Gorenjski Sinti so največ potovali po Primorskem. Brusnič je delo lahko opravljal sam, tako da je z rokami držal rezilo, z nogami pa poganjal kolo, ki je vrtelo brusni kamen. Ta del gospodarske dejavnosti je bil na razstavi dopolnjen z edinim eksponatom, s pravim brusom – *šlafcajgo* na kolesih, ki je predstavljal osnovno orodje za opravljanje poklica brusarja. Brus je v stari Jugoslaviji veljal za celo premoženje, zato so bili zelo redki, brusarji pa zelo cenjeni. Na Gorenjskem so kolarji bruse izdelovali po modelih. Razstavljeni brus so ohranili in obnovili v Društvu Sintov Gorenjske.

Sinti so od nekdaj obiskovali razne sejme, na katerih so zabavali ljudi in prodajali spominke, kar jim je prineslo dober zaslužek. Upravljali so z vrtljaki za otroke in drugimi sejmskimi igrami na srečo.

Razni viri in literatura Sinte omenjajo kot dobre godbenike, že odkar so se pojavili na evropskih tleh, zlasti pa po 15. stoletju. Najstarejša naselitev Sintov v Sloveniji je bila v Kropi, kjer so v 19. stoletju delali kot kovači, čeprav je bil njihov temeljni poklic izvajanje glasbe. Najbolj znano glasbilo, na katerem so razvili poseben način igranja, je violina, ki so jo igrali tako moški kot ženske. Ta poklic je bil zabeležen tudi v matičnih knjigah. Glasba jih je spremljala skozi vse življenje. Igrali so po gostilnah in na raznih prireditvah. Najbolj navdušujejo njihove lirčne in socialne pesmi. Sicer pa so se dobro vključili v socialne norme večinskega prebivalstva.

Glasba ima posebno mesto na sintskih pogrebih. Vsak pogreb spremlja ansambel, ki pospremi rajnkega k večnemu počitku.

Zadnji sklop je bil posvečen najbolj žalostnemu delu zgodovinskega spomina Sintov – genocidu. Romi, Cigani in Sinti so bili že vsaj od 18. stoletja, ko je avstrijska cesarica Marija Terezija uvedla obvezno služenje vojaškega roka, enakovredni vojaški obvezniki. Kot avstro-ogrski državljani so se bojevali tudi na soški fronti v 1. svetovni vojni.

Nacisti so Sinte in druge Rome preganjali že pred 2. svetovno vojno. V tridesetih letih 20. stoletja so na podlagi raznih zakonov odpeljali več tisoč pripadnikov po njihovih merilih “manj vrednih človeških ras” v koncentracijska taborišča, kjer so na njih izvajali razne poskuse.

Leta 1941 so bili gorenjski Sinti množično zaprti tudi v nacističnih zaporih v Begunjah na Gorenjskem, od tam pa izseljeni naprej v Srbijo, kjer so številni

moški pristopili k partizanom. Avstrijski Sinti so imeli manj sreče, saj so jih nemški okupatorji deportirali v nemška taborišča (predvsem Auschwitz, Dachau in druga), kjer je večina umrla v plinskih celicah in krematorijih. Iz številnih pričevanj je znano in zanimivo dejstvo, da so nacisti razlikovali Sinte od drugih Romov.

Ob prizadevanjih Zveze Sintov Slovenije so žrtve nacističnega genocida iz vrst Sintov odslej priznane s prvim spominskim obeležjem, ki so ga leta 2008 odkrili v Begunjah na Gorenjskem.

Gostovanje razstave v Slovenskem etnografskem muzeju

Del razstave po izboru kustosa Ralfa Čeplaka Mencina je nato med 4. in 26. aprilom 2013 gostoval tudi na 5. festivalu romske kulture *Romano Čhon* v Slovenskem etnografskem muzeju. Slovenski etnografski muzej že vrsto let v aprilu s posebnimi razstavami in dogodki obeležuje svetovni dan Romov (8. april). Koordinatorja razstave sta bila Ralf Čeplak Mencin in Maja Kostric, ki sta v sodelovanju z Nino Zdravič Polič po besedilu Tite Porenta pripravila tudi zgibanko².

393

Razstavo v Slovenskem etnografskem muzeju so na odprtju s krajšimi nagovori pospremili direktorica SEM dr. Bojana Rogelj Škafar, direktorica Muzejev radovljiške občine Verena Štekar-Vidic, kustodinja Mestnega muzeja Radovljica mag. Tita Porenta in vodja Službe za narodnosti RS mag. Stanko Baluh, ki je med drugim poudaril, “da gre na že 5. romskem festivalu za posebno razstavo, ker o skupnosti Sintov obstaja namreč izredno malo informacij, ker se te skupine ne identificirajo s skupnostmi Romov, ki živijo po drugih delih Slovenije, ampak sintske družine živijo razpršeno, večinoma so integrirane, največkrat pa tudi asimilirane v večinsko družbo. V zadnjih letih so se z ustanovitvijo Zveze društev slovenskih Sintov s sedežem na Jesenicah pojavile težnje po priznanju te skupine kot posebne etnične skupnosti, obravnavane neodvisno od romske skupnosti. Zveza društev Sintov Slovenije deluje predvsem na kulturnem področju ter se zavzema za ohranjanje kulture, jezika, šeg in navad Sintov, za predstavljanje kulturne dediščine Sintov v slovenskem kulturnem prostoru, za seznanjanje javnosti s kulturo Sintov, njihovimi šegami in navadami ter za sodelovanje s Sinti v drugih evropskih državah. Dosti bolj kot pojasnjevati, od kod, zakaj in kako so prišli Sinti na ozemlje današnje Slovenije, se mi zdijo pomembne informacije, podoba in zgodbe, ki jih pripoveduje današnja razstava. Sinti so bili in so del okolja, v katerem živimo, so del slovenske države in kar je še bolj pomembno – del skupne kulture in identitete. Pripadnice in pripadniki Sintov so naši sosede, sodelavci, sošolci, prijatelji, ki se danes predstavljajo skozi svoje fotografije.”

Fotografije gorenjskih Sintov izpričujejo prav te misli, ki jih je izrazil g. Baluh: namreč tiho prisotnost Sintov v našem vsakdanu. Društvo Sintov je naredilo velik korak k promociji njihove skupnosti, za Mestni muzej Radovljica pa pomeni to šele začetek proučevanja sintske dediščine. Glede na vsa vprašanja, ki so se odprla ob razstavi, bi jo vsekakor želeli predstaviti še na mnogih drugih lokacijah.

² Dostopna tudi na spletni strani SEM:

<http://www.etno-muzej.si/files/events/sinti_skozi_cas_zgibanka.pdf>.

394

Ena izmed fotografij z razstave: Sinski brusač z družino. (Fototeka Društva Sintov Slovenije)

Fotografija z razstave: Sintice pred vagonom. (Fototeka Društva Sintov Slovenije)

Odkritje obeležja Sintom, žrtvam fašističnega genocida med 2. svetovno vojno; Begunje, september 2008. (Fototeka Društva Sintov Slovenije)

Otvoritev gostujoče fotografske razstave *Sinti skozi čas* v SEM (od leve proti desni: Verena Štekar-Vidic, Tita Porenta, Stanko Baluh in Bojana Rogelj Škafar). (Foto: Marko Habič)

Del razstavljenih sintskih fotografij v Slovenskem etnografskem muzeju. (Foto: Marko Habič)